ських територій: вітчизняні реалії та європейський досвід / О. О. Непочатенко // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. – Вип. 1. – 2012. – Т. 3. – С. 149–153.
3. Гоголь Т. В. Становлення Спільної аграрної політики Європейського Союзу та регулювання розвитку сільських територій / Т. В Гоголь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12GTVRST.pdf>.
4. Стегней М. І. Сучасні напрями забезпечення сталого розвитку сільських територій: Європейський досвід і українські реалії / М. І. Стегней // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 3. – С. 125–133.
5. Rural development 2014–2020. – Available from : <http://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/index_en.htm>.
6. Rural Development in the EU. Statistical and Economic Information. Report 2013. – European Commission Directorate-General for Agriculture and Rural Development European Union, December 2013. – Available from : <http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/rural-development/2013/full-text_en.pdf?_sm_au_=iVVrRRZWQWPLt0T3>.
7. Дем'яненко С. І. Основи аграрного розвитку і політики : навч. посіб. / С. І. Дем'яненко. – К. : КНЕУ, 2010. – 396, [4] с. – ISBN 978-966-483-391-9.
8. From 6 to 28 members. Enlargement policy. European Commission. – Available from : <http://ec.europa.eu/enlargement/policy/from-6-to-28-members/index_en.htm>.
9. Nomenclature of territorial units for statistics. – Available from : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:Nomenclature_of_territorial_units_for_statistics_(NUTS) >.
10. Area distribution. European Commission. – Available from : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/File:Area_distribution_new.png>.
11. World Bank Data. – Available from : <http://data.worldbank.org>.

УДК 339.54

Лисецька Н.М.
кандидат економічних наук,
вчений секретар
Науково-дослідного інституту фінансового права
Національного університету державної податкової служби України

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ БАЗОВОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснено аналіз та систематизація основних методів та інструментів державного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Обґрунтовано принципову структуру інституцій, які регулюють зовнішньоекономічну сферу, і в розвинутих країнах, і в країнах, що розвиваються. Виявлено, що механізм регулювання приблизно однаковий, але кожна держава має свою національну специфіку регулювання митного тарифу та систему заходів непрямого протекціонізму.

Ключові слова: методи та інструменти державного регулювання ЗЕД, протекціонізм, національна структура тарифу, зовнішньоекономічний розвиток.

Лисецкая Н.Н. АНАЛИЗ БАЗОВОГО ИНСТРУМЕНТАРИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье осуществлён анализ и систематизация основных методов и инструментов государственного механизма регулирования внешнеэкономической деятельности. Обоснованно принципиальную структуру институтов, регулирующих внешнеэкономическую деятельность, и в развитых странах, и в развивающихся странах. Выявлено, что механизм регулирования примерно одинаков, но каждое государство имеет свою национальную специфику регулирования таможенного тарифа и систему мер косвенного протекционизма.

Ключевые слова: методы и инструменты государственного регулирования ВЭД, протекционизм, национальная структура тарифа, внешнеэкономическое развитие.

Lysetska N.N. ANALYSIS OF THE BASIC TOOLS OF STATE REGULATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Been made the analysis and systematization of the main methods and tools of the state mechanism of foreign economic activity regulation. Proved the basic structure of institutions governing foreign trade in developed countries and in developing countries. Revealed that the mechanism of regulation is about the same, but each state has its own national identity of customs tariff regulation and the system of indirect measures of protectionism

Keywords: methods and ynstrumentы hosudarstvennoho regulation of foreign trade activities, protektsyonyzm, National tariff structure; vneshneэkonomycheskoe development.

Актуальність теми. Глобальна інтеграція на сьогоднішній день зумовила необхідність адаптації зовнішньої політики кожної країни до сучасних вимог спільної міжнародної торговельної діяльності. Важливим елементом зовнішньоекономічної політики є аналіз досвіду формування та реалізації зовнішньоекономічного механізму держав з метою виявлення закономірностей дії тих чи інших інструментів зовнішньоекономічної політики для виходу на світовий торговельний простір у різних макроекономічних умовах. Тому аналіз і впровадження ефективного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності є досить актуальним для кожної держави.

Постановка проблеми. У процесі еволюції завжди на світовому торговельному просторі домінували розвинені країни, які будували зовнішньоекономічні відносин у вигідному для себе руслі з менш розвиненими країнами. Тому необхідним на сучасному етапі є удосконалення інституційного регулювання зовнішньоекономічного механізму країн з ринками, що формуються, (до яких належить і Україна) у системі міжнародних торговельних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічний та теоретичний аспект зовнішньоекономічного регулювання досліджували вітчизняні науковці: Бураковський І. В, Сіденко В. Р., які зазначають, що головним аргументом на користь політики протекціонізму як для розвинених країн, так і для країн, що розвиваються, є теза про наявність дисфункцій у механізмі внутрішнього національного ринкового регулювання. Будкін В. С. та Білорус О. Г, якими розроблені ефективні інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах сталого розвитку, тому основним завданням дослідження є аналіз та систематизація основних методів та інструментів державного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Постановка завдання. Головною метою державного втручання у зовнішньоекономічну сферу є забезпечення сприятливих зовнішніх умов економічного розвитку. Основне державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності як розвинених країн, так і країн з ринковою економікою полягає у впливі держави, її законодавчих і виконавчих органів на сферу зовнішньоекономічної діяльності з метою створення або забезпечення умов діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД) відповідно до національної економічної політики. Серед конкретних завдань державного механізму регулювання, можна назвати: створення ефективної юридичної основи та організаційної структури для зовнішньоекономічної діяльності, підтримку прийнятного стану торговельного і платіжного балансів країни, також підтримання стабільного курсу національної валюти, запобігання небажаних перешкод нормальному здійсненню зовнішньоекономічних операції, своєчасне залагоджування торгових конфліктів з основними партнерами, надання необхідних гарантій учасникам зовнішньоекономічної діяльності. У зв'язку з цим сформульоване дослідження повинно проаналізувати основні методи та інструменти державного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності та їх вплив на внутрішній механізм національного ринкового регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна держава на сучасному етапі впроваджує свою політику зовнішньоекономічної діяльності та має свою національну структуру тарифу. Розвинені країни сьогодні очолюють процес лібералізації міжнародної торгівлі, та будують зовнішньоекономічні відносин у вигідному для себе руслі, особливо з менш розвиненими країнами. У виробленні міжнародних норм зовнішньої торгової політики розвинені країни послідовно походять від власних інтересів. Країни Заходу мають можливість спрямовувати розвиток норм СОТ на вигідні для себе позиції завдяки домінуючому стану в світовій економіці. Щоб забезпечити проникнення своєї продукції до ринків третіх країн і полегшити там торгівлю між собою, вони завдяки політичному тиску добиваються усунення технічних бар'єрів. У міжнародній зовнішньоторговельній практиці іноземні компанії розвинених країн, що виробляють масову продукцію і не знаходять їй збуту на традиційних ринках, нерідко вдаються до спроби розширити ринкову частку (market share) на ринках інших країн за рахунок демпінгу – навмисне заниження цін на товари, що конкурують із товарами, виробленими національними підприємствами, з метою придбання більшої частки ринку і витіснення інших (національних) виробників. Протекціонізм країн Заходу обходиться мало розвинутим державам у 100 млрд щорічно, що вдвічі перевищує обсяг допомоги, наданої менш розвиненим країнам країнами «технологічного ядра».

У ряді країн державне регулювання ЗЕД здійснюється за допомогою низки методів, які повинні забезпечувати сприятливі зовнішні умови економічного розвитку. Розглядаючи методи державного регулювання ЗЕД, ми повинні проаналізувати критерії державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які включають: форму впливу на суб'єкти ЗЕД; засіб впливу на суб'єкти ЗЕД; очікуваний результат впливу; використання тарифу як засобу регулювання. Відповідно до загальної класифікації державного регулювання економіки розрізняють прямі і непрямі методи, економічні (фінансово-бюджетні, кредитно-грошові), адміністративні, стимулюючі, обмежуючі, а також тарифні (митні) і нетарифні (немитні) методи державного регулювання ЗЕД [1].

У цілому, механізм поєднання методів прямого і непрямого регулювання, правових, адміністративних і економічних методів може бути різним залежно від розвитку ринкових відносин в країні, фінансової та економічної ситуації національної економіки. Взагалі, з розвитком ринкових відносин, залученням до процесу регулювання інститутів ринку методи прямого впливу (адміністративні), як правило, поступаються місцем опосередкованим (економічним) і відіграють другорядну роль. Використання їх стає доцільним тоді, коли ринковий механізм та економічні засоби державного регулювання економіки виявляються недостатніми або діють надто повільно. Це, насамперед, стосується країн з ринковою економікою, до яких відноситься Україна.

З позицій конкретних засобів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності класифікація методів державного регулювання умовна, а зазначені методи є скоріш не альтернативними, а взаємодоповнюючими, тобто можуть поєднуватися, нашаровуватись один на одний, оскільки один і той самий засіб (або здійснений за його допомогою заходу державного регулювання) може входити до складу різних методів. Наприклад, експортне мито одночасно входить до складу економічних і тарифних методів регулювання економіки, а підвищення його ставки належить до обмежувальних методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [2, с. 269].

Якщо розглядати правове регулювання в цілому, то ми можемо розуміти це, як діяльність держави щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права. Необхідна у цьому разі примусова норма забезпечується розвитком громадської свідомості та силою державної влади. У цьому разі предметом правового регулювання економіки виступають: відносини всередині держави, між її органами з приводу розподілу повноважень, визначення їхнього правового статусу; відносини між суб'єктами господарської діяльності; відносини між державою (державними органами) і суспільством, громадянами, суб'єктами господарської діяльності; відносини між суб'єктами господарської діяльності тощо.

Якщо розглядати детальніше застосування економічних методів державного регулювання, то вони дають змогу створювати соціально-економічні умови, які спонукають суб'єктів ринку діяти у необхідному для суспільства руслі, вирішувати ті чи інші завдання згідно з загальнодержавними і приватними інтересами, тому необхідною умовою для цього є тісна співпраця влади та бізнесу. Регулювання за допомогою економічних методів дає змогу суб'єктам

ринку зберегти право на вільний вибір своєї поведінки. Як ми вже нагадували, складовими економічних методів є: фінансово-бюджетний; кредитно-грошовий, які впливають на монетарно-фіскальну політику держави.

Кожен метод регулювання ЗЕД включає перелік інструментів, які допомагають ефективно впроваджувати державне регулювання як в країнах з ринковою економікою, так і в розвинених країнах. Ми вже наголошували на тому, що методи державного регулювання поєднуються, взаємодоповнюють та інколи замінюють один одного. Розглянемо детальніше деякі основні методи та інструменти, які застосовуються для оптимізації зовнішньоекономічної діяльності. Наприклад, фінансово-бюджетний включає такі інструменти: податки на експорт та імпорт; податкові пільги; субсидування експорту; державні дотації; експортні премії, кредитно-грошовий метод, у свою чергу, містить перелік інструментів, які включають: експортне кредитування; пільгові кредити; регулювання валютних курсів; валютні обмеження; експортне страхування і гарантії [3, с. 84].

Аналізуючи адміністративне регулювання, можемо трактувати його як прямий вплив держави на діяльність суб'єктів ринку, з характерним прямим впливом державного органу або посадових осіб на дії виконавців через встановлення певних обов'язків, норм поведінки; а також безальтернативний вибір способів розв'язування завдань, біхевіористичний підхід; обов'язковість виконання наказів, розпоряджень; відповідальність суб'єктів господарювання за ухиляння від виконання наказів. Адміністративні методи випливають із необхідності регулювати деякі види економічної діяльності з метою захисту інтересів громадян, суспільства, екології країни. Адміністративний метод включає такі інструменти: реєстрацію суб'єктів ЗЕД; контингентування; специфічні вимоги до товарів (маркування, упакування); санкції; ембарго; індикатори планування ЗЕД; та ліцензування; квотування, які також відносяться до нетарифного регулювання.

Наприклад, практика квотування стала найпоширенішим методом нетарифного регулювання ЗЕД майже в усіх країнах світу, в тому числі, і країнах-членах ГАТТ. Навіть після створення Світової організації торгівлі (далі – СОТ) перелік товарів, імпорт яких квотується на постійній основі, залишається значним. Особливо широко вживаються квоти на сільськогосподарські продукти [4, с. 95].

В Україні квотування здійснюється встановленням режиму видачі індивідуальних ліцензій згідно з статтею, причому загальний обсяг експорту (імпорту) за цими ліцензіями не повинен перевищувати обсягу встановленої квоти. Запроваджуються такі види експортних (імпортних) квот (контингентів): глобальні; групові; індивідуальні; антидемпінгові; компенсаційні; спеціальні. За кожним видом товару може встановлюватись лише один вид квоти.

Щодо протекціонізму внутрішнього ринку в Україні, то відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (розд. 2, ст. 16) запроваджуються такі види експортних (імпортних) ліцензій: генеральна; разова (індивідуальна); відкрита (індивідуальна); антидемпінгова (індивідуальна); компенсаційна (індивідуальна); спеціальна (індивідуальна). За кожним видом товару в Україні встановлюється лише один вид ліцензії. Рішення про встановлення режиму ліцензування та квотування експорту (імпорту) приймається Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України з визначенням списку конкретних товарів, що підпадають під режим ліцензування та квотування, і строків дії цього режиму по кожному товару [5].

Практика неавтоматичного ліцензування, яка є основною формою кількісних обмежень імпорту, застосовується різними країнами не тільки щодо товарів, які квотуються. Навіть така економічна супердержава, як США, а також Канада ліцензують імпорт природного газу. Основним об'єктом їх ліцензування залишається продукція сільського господарства і харчової промисловості. США та й інші країни нерідко використовують досить екзотичні вимоги до обмеження імпорту. Для обмеження імпорту широко застосовується механізми податкового законодавства, зокрема, США накладають ряд податків на продаж автомобілів, що стають значно дорожчі за свою основну вартість. Стягується також податок з автомобілів, які відповідають стандартам економічності, встановленим Агентством з охорони навколишнього середовища США. На європейські автомобільні фірми випадає майже 70% платежів податку на дорогі автомобілі і 85% податку на неекономічні автомобілі. З іншого боку, США стягують податок у вигляді 50% на ремонт американських судів поза територією США, і навіть на імпортне обладнання американських судів.

У США домінують ліберальні тенденції, але водночас позиції прибічників жорсткого захисту внутрішнього ринку залишаються традиційно міцні. На сучасному етапі, коли США є світовим лідером у сфері міжнародних зв'язків та торгівлі, вони змушені постійно удосконалювати інструменти торгової політики задля досягнення головних цілей – відкриття нових ринків для американського експорту та цивільного захисту національного ринку від «несправедливої» іноземної конкуренції. Проблема відкриття нових ринків також існує для країн Європейського Союзу, тому залишається відкритим питання щодо підписання Угоди про Асоціацію з Україною.

Розглядаючи нетарифне державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, ми можемо його трактувати, як комплекс заходів обмежувально-заборонного характеру, що перешкоджають проникненню іноземних конкурентоздатних товарів на внутрішній ринок країни. Доведено, що нетарифні обмеження є заходами прихованого протекціонізму. Нетарифні методи регулювання за характером дії поділяються на:

– кількісні (квотування, ліцензування, добровільні обмеження, ембарго);

– приховані (державні закупівлі, вимоги до вмісту компонентів, технічні бар'єри, податкові збори, імпортний депозит);

– фінансові (субсидії, кредитування, демпінг);

– неекономічні (торговельні угоди, правові режими) [4, с. 147].

Світова практика в сфері міжнародної торгівлі свідчить, що основними інструментами регулювання експортно-імпортних операцій з початку XX ст. були нетарифні методи, кількісні обмеження експорту та імпорту, центральне місце в регулюванні ЗЕД займають кількісні, а також валютні обмеження. Вони домінували в сфері економічних відносин країн несоціалістичного світу. Проте інтереси розвинених країн вимагали лібералізації їх експортно-імпортних відносин. З 1948 р. починає працювати міжнародна організація, покликана забезпечити зменшення бар'єрів на шляху міжнародної торгівлі, тому у кінці 50-х років значно звузилась сфера застосування кількісних обмежень імпорту. До того ж у процесі по-

ступового послаблення митно-тарифного тиску було повністю скасовано валютні обмеження в сфері ЗЕД. Домінанта митного регулювання промислово розвинутих країн поступово стала переміщуватись у сферу тарифних методів державного регулювання, подальшого зниження рівня митних тарифів.

Тарифне державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності відрізняється від нетарифного тим, що включає комплекс більш сучасних заходів фінансово-економічного характеру, що впливають на економічні інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, перешкоджаючи проникненню іноземних конкурентоспроможних товарів на внутрішній ринок країни.

Нагадаємо, що митний тариф будь-якої країни являє собою перелік товарів, що оподатковуються митом. Ці товари об'єднані в групи за ознакою походження (рослинні, тваринні, промислові тощо) і за ступенем обробки товару. Навпроти кожного товару (чи товарної позиції) вказується розмір мита, яким товар оподатковується. Для групування товарних позицій застосовуються класифікації, розроблені ООН. Іншими словами, митний тариф є систематизованим переліком мита. Функціями митного тарифу є: 1) захист національного товаровиробника; 2) сприяння розвитку національного виробництва та експорту; 3) одержання торгово-політичних поступок від партнерів; 4) контроль за проходженням товарів через кордон; 5) фіскальна політика [4, с. 154–156].

Потрібно відмітити, що структура митних тарифів включає прості й складні тарифи. Прості митні тарифи встановлюють одну ставку мита для кожного товару незалежно від походження цього товару. Складний митний тариф передбачає для кожного товару дві та більше ставок мита. Як правило, найвища ставка складного тарифу називається максимальною, або генеральною, і застосовується щодо товарів тих країн, з якими немає торговельних угод. Більш низька, мінімальна, ставка, як правило, застосовується до товарів тих країн, з якими підписані торговельні договори та угоди і яким надано режим найбільшого сприяння [6, с. 56].

Протягом багатьох років держави намагалися уніфікувати митні тарифи. До уніфікації тарифів спонукали численні багатосторонні угоди. У 1950 р. у Брюсселі була підписана конвенція про уніфікацію номенклатури митних тарифів і створена, так звана, брюссельська схема митного тарифу, яка одержала назву Брюссельська товарна номенклатура. Відповідно до неї в основу уніфікації було покладено поділ товарів за виробничим принципом, а сама номенклатура містила 21 розділ та 99 більш вузьких угрупувань для опису товарів. Але, незважаючи на існування певних єдиних міжнародних номенклатур для статистичних і тарифних цілей, з різних причин один товар у рамках однієї міжнародної угоди міг бути віднесеним до кількох угруповань у ході руху до кінцевого споживача. Такий перебіг подій завдавав певні збитки споживачам і виробникам товарів [7]. Тому незважаючи на Брюссельську товарну номенклатуру, кожна держава має також свою національну структуру тарифу. Товарна класифікаційна схема Єдиного митного тарифу України (товарна номенклатура) базується на Гармонізованій системі опису та кодування товарів.

Взагалі для регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні використовуються інструменти практично всіх основних методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а саме: закони України; передбачені в законах України акти тарифного і нетарифного регулювання, які видаються державними органами України в межах їх компетенції; економічні заходи оперативного регулювання (валютно-фінансового, кредитного та іншого) в межах законів України; рішення недержавних органів управління економікою, які приймаються за їх статутними документами в межах законів України; угоди, які укладаються між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і не суперечать законам України.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, принципова структура інституцій, які управляють зовнішньоекономічною сферою, і в промислово розвинутих країнах, і в країнах, що розвиваються, приблизно однакова. До неї звичайно входять всі основні методи та інструменти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Але в усіх країнах, особливо розвинених уряд та керуючі інститути широко використовують цілу систему заходів непрямих обмежень, або непрямого протекціонізму. До них відносять різні види технічних бар'єрів, система внутрішніх податків і зборів, різноманітні адміністративні правила, що стосуються використання іноземних товарів, та ціла низка інших положень, які прямо не перешкоджають імпорту, але створюють приховані перешкоди для ввозу іноземних товарів. На жаль, країни з ринковою економікою мають приймати умови країн «технологічного ядра» не в змозі відстояти свої економічні інтереси в зв'язку зі слабкою державною економіко-інституційною структурою, зокрема, з відсутністю ефективного державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. На сучасному етапі, коли Україна підписала Угоду про асоціацію з ЄС, проблеми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності і насамперед, захист вітчизняного виробництва для України є домінуючими, тому застосування державою взаємозв'язку ефективних методів та інструментів регулювання зовнішньоекономічної політики мають сприяти захисту зовнішньоекономічних інтересів країни перед лицем глобалізованого світового господарства, консолідованого Заходу, сучасних регіональних союзів та інтеграційних угрупувань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Федеральный закон о государственном регулировании внешнеторговой деятельности № 157 – ФЗ от 13.10.1995 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://it4b.icsti.su/docs/157_fz.htm.
2. Покрещук О. О. Правове регулювання міжнародної торгівлі у контексті норм і правил ГАТТ/СОТ / О. О. Покрещук. – К. : Зовнішня торгівля, 2003. – 512 с.
3. Мадиярова Д. М. Стратегия формирования внешнеэкономической деятельности / Д. М. Мадиярова. – Алматы: Экономика, 2002. – 184 с.
4. Сиденко В. Р. Внешнеэкономическая деятельность: проблемы системной трансформации при переходе к рынку / В. Р. Сиденко. – К. : Акционерное общество «ОКО», 1998. – 305 с.
5. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/zakon_v_sferi_zed/ukr/3201.html
6. Бочан І. О. Глобальна економіка : підручник / І. О. Бочан, І. Р. Михасюк. – К. : Знання, 2007. – 403 с.
7. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності / О. П. Гребельник. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 696 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://uchebnikionline.ru/ekonomika/mitne_regulyuvannya_zovnishnoekonomichnoyi_diyalnosti_-_grebelnik_o_p/mitna_vartis